

Fluit et lacte campus,
Fluit vino, fluit et apum
Nectare.

Idem in Paradiso Tertullianus asseruit de saccharo et lacte paradisi terrestriis :

*Mella virecenti conflant pingua canna,
Lac etiam plenis manat potabile rivis.*

Similia habet S. Basilii libro de Paradiso.

VERS. 18. — LUET QUE FECIT OMNIA, NEC TAMEN CONSUMITUR; JUXTA MULTITUDINEM ADVENTIONEM SUARUM SIC ET SUSTINEBIT. Aut impium ad unum omnia que commisit scelera luiturum, nec unquam tamen satis eluiturum, supplicio etiam aeterno, non consumetur, sed penis semper novis superstes erit, quae scelerum mensuram exaquent. Haec in Hebraeo et Graeco longè aliis verbis exprimentur, licet sensu non omnino dissimili. Nam quod in genere Latinus dicit : *Luet que fecit omnia*, Hebraeus magis propriè ac speciatim ait : *Reddet laborem*, id est, opes labore paratas; quo sensu David de justo dixit, psal. 127, 2 : *Labores manuum tuarum quia manducabis*, scilicet quidquid labore manuum acquisiveris, Sic de labore suo vivere dicitur, qui partis labore utitur, et ex iis se familiamque sustentat. Impius itaque reddet aut restituet laborem, aut restituet aliena que alii elaboraverunt, et ipse per vim rapuit; aut etiam suas ipsius facultates, quas multo labore paraverat, coegerit amittere, et aliis relinquere; vel dabit penas pro labore ac molestia quam aliis fecerit, quod idem est quod luere omnia que fecit.

Pro eo autem quod Latinus habet : *Nec tamen consumitur*, in originali est : *Et non absorbebit*, seu non deglutiet, non immittet in ventriculum, non diu retinebit. Siquidem res alienas quas deglutit è vestigio evomet, quod perinde est, et pro eo habendum, ac si nunquam deglutisset. Hoc Pineda noster notat juxta canones grammaticos etiam reddi posse impersonaliter : *Non absorbebitur*, non deglutietur, non devorabitur, sicut vicissim id quod Latinus habet : *Non consumetur*, verti potuisse : *Non consumet*. Sensus ergo Vulgati est, ac si dicat : Ne putet impius restitutus aut devolutus bonis alienis ad suos veros dominos jam sibi reliqua esse salva, vitam videlicet, corpus, animam; nam restituta, et ipso impio ad summam impertinet redacta, manet adhuc illi culpa aeterno supplicio iuncta; quocirca sempiternis cruciatibus corpore et animo afficietur, et ita ipse impius non consumetur.

Septuaginta verò reddunt planius hoc modo : *In vanum et frustra laboravit, divitias ex quibus non gustabit idem ipsum similitudine illustrantes addunt : Tanquam durum quid mandi non potest, nec glutiri.* Apud S. Augustinum legitur : *Quae egerit ut durum quid. Εργον;* autem est caro nervosa bovm, praeterea etiam herba quadam sic vocata, quae exasperandae linguae vim habet ejus qui manducat, inepta que comedatur et glutitur, quoniam mandi non posset. Licet ergo impius gustum aliquem perciperit ex rapina

et iniquitate, et dulcedinem illam peccati visus fuerit abscondisse sub lingua sua, tamen devorare non poterit nec deglutire, nam brevi facultates omnes auterit, neque poterit illas in suum usum et sustentationem convertere.

Pulchrè hunc locum de aeternis damnati supplicii exponit S. Gregorius, lib. 15 Moralium, cap. 11 : « Per-solvit enim in tormento ea quae hic illicita servavit desideria, et flammis ultricibus traditus semper moritur, quia semper in morte servatur; non enim in morte consumitur, quia si consumeretur vita morientis, cum vita etiam jam pena fuiret; sed ut sine fine crucietur, vivere sine fine in illa pena compellitur, ut cujus vita hic mortua fuit in culpa, illic ejus mors vivat in pena. Dicit ergo : *Luet que fecit omnia, nec tamen consumetur*; quia cruciatur, et non extinguitur; moritur, et vivit; delicit, et subsistit; finitur semper, et sine fine est. Haec solo auditu valde sunt terribilia, quanto magis passio? Sed quia multitudo iniquitatis ejus exigit, ut carere supplicii nunquam possit, aptè subjungitur : *Lucta multitudinem ad inventionem suarum sic et sustinebit*. Qui enim multa invenit ad culpam, novis inventionibus cruciatur in pena, etc. Ut quantumvis tormentum ignis duret, nova semper tortura accedat, et veluti nova flamma succedat.

Similia prostrà notataque dignissima sunt quae habet Eusebius Emisenus, hom. 1 ad Monachos post medium, in hunc modum : « Illud autem quomodo reperit et male conscius sermo poterit explicare, cum coeperit inextinguibilis caro et infecta peccatis medullae se gehennae astibus penetrari, et necesse fuerit ventium et decoquentium metallorum inextinguibili ardore tota hominis substantia intus infundi, et de-pascentibus flammis corpora atque animas ex parte consumi, ex parte nutriri, ut inter medios ignium globos damnata natura det pabulum et accipiat incrementum? Si forte inspersionem illud dudum conscientis vitium, et aeris et plumbi adulterina permixtio quandoque inter stagna ferventia anhelantis gurgitis exurret, transiturus per tabula ignea morietur supplicii magnitudo peccati. Eases ardoris crimina ministrabunt, manebit in hoc praecipitum et Auctor et Judicis, ut viscera doloribus obnoxia, et solis cruciatibus consecrata ignis arbiter deponat, et devoret, sed ad hoc ardeat, ut semper interimat, ut opus ac figmentum corporis nostri in antiquis sceleribus mortuum, et ad sola tormenta redivivum, finem in ipso interitus confinio non inveniat, sed existantia jamque tolerantiae virtus sic pereat, ut extingatur. Illa enim non casualis, sed rationalis est et poenalis exustio, quia culpam jubetur inquirere, substantiam nescit absumere. Et quia velut carbasa levis percurrens concrematio, ipsa purgatio est. Flamma illa non tam rem persequitur quam reatum; et si modus fuerit delictorum, occupat et mensura cruciatuum; si verò totum naturam occupavit pariter et involvit excessus capitalium scelerum, quia non recipit causa remedium, carebit sine supplicium.

« Occidente itaque pena, et vivificante sententia, stabit seculis materia reparabilis, et nunquam ad metam malorum termino fugiente perveniet; et dum sibi nullam spem promittere poterit, vel post immensa tempora jam etiam in presenti sentientur consequentium tormenta seculorum, ac sic dolorem mortis conscientiae impostae immortalitas auget, etc. Sic ille.

Videndus quoque in hanc sententiam D. Prosper, lib. 5 de Vita contemplativa, cap. 12, post medium, ubi, post multa, addit : « Fletus et stridor dentium acerrimos eorum dolores ostendunt, qui supplicio aeterna mortis additi non vivendi sensum habituri sunt, sed dolendi; quorum continuus gemitus, cruciatus aeternus, dolor summus, poenalis sensus, torquent animas, non extorquent, puniunt corpora damnata, nec fluiunt; quos ideò sibi deputatos ignis inextinguibilis non extinguit, ut permanente sentiendi vita poena permaneat, et ad dolendum magis quam ad vivendum aeternis corporibus compeditos habeat, quos in flammis vivacibus immortalitas secunde mortis occidat, etc.

VERS. 19. — QUONIAM CONFRINGENS SUDAVIT PATERES : DOMUM RAPUIT, ET NON EDIFICAVIT EAM. Egit de supplicio, quo sunt homines iniqui constringendi; hoc versu agit de peccatis, quibus tantas penas commertiti sunt; eumque variis diversisque flagitiis inquinati fuerint, quibus et in Deum impii, in se nefanda libidine spurci et obsceni, in homines crudeles et acerbi extiterunt, tantummodò rapinam et alienorum bonorum direptionem commemorat. Ex quo intelligitur tam grave id scelus esse, ut vel solum jure merito tantis supplicii vindicaret. Quod est maxime animadvertendum. Nam ita plerumque in sacra fit Scriptura, ut, caeteris hominum flagitiis praetermissis, hoc unum ponatur ad declarandum, quantà sint poena et crudelitate digni. Ait ergo : *Quoniam confringens sudavit pauperes*, id est, eos, qui vim illatam sibi propulsare non poterant, quos à divitibus contractos et mutatos esse dicit, quod, praeterquam quod fortimis eos spoliarunt, contumelias etiam, ignominias, plagas et aliis modis rapuit. Sicut clarus dicit Isaias, cap. 5, 14 : *Rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commoltis?* Et alio loco praecipit, cap. 68, 6 : *Dimitte eis qui contracti sunt liberos, et omne oms dirumpite.* Quod dicit : *Domum rapuit, et non edificavit eam*, id est : Quam non edificavit, domum, inquam, alienam diripuit, et alienas fortunas invasit.

Age verò, et infamis hujus viti turpitudinem paulo etiam diligentius exploremus. Graeci nomine maxime proprio *επιβητας* nuncupant; nos dicere possumus esse immensum et nullis terminis definitam appetitionem variarum rerum, quae plus appetit quisque quam sat est. Rectè Patres illud vocant, et imprimis Clemens Alexandrinus, lib. 2 Pædagogici, cap. 5, *arcent vitiositatis*, malitiae propugnaculum, scelerum acropolis. Planè verissimè dictum. Illa ingens habeendi libido, ubi dominatur, statum animi omnem turbari

neceste est, ruerè mentem, sterni rationem, aperiri fontem nequitiarum, mori virtutem, gratiam internecione deleri. Itaque avaritia divinitus in lingua sancta dicitur *βασυλα*, hoc est, *vulnus, plaga*. Hinc apud Amos, cap. 9, 4, ubi in Vulgatis habemus : *Avaritia in capite omnium*, Arias Montanus ex Hebraeo vertit : *Concisio eorum in capite omnium*; Tigurina : *Universorum capitibus vulnus*. Avarus ergo insanabile vulnus imponit, sibi dicam, an aliis quoque plurimis? Ommino utrisque. Nam cruentum pugionem in se primus convertit, quo ietu, o acerbum casum et perennibus lacrymis prosequendum! virtutes omnes moriturum.

Cum acri illo studio pecuniarumque affectu nec religio, nec fides, nec modestia, nec christiana humilitas atque demissio, non humanitas animi, non patientia, non charitas, non beneficentia, non miseratio aliorum, non denique ullum aliud mentium ornamentum poterit consistere, nam eiecitur inprimis nobilissima et pulcherrima Religio, quam impius opum amor ejurat, ut profano et sceleroso cultu fictum nutmen à demone subornatum veneretur. Unde S. Paulus infandam illam habendi cupiditatem non dubitavit nominare *simulacrorum servitutum*, Coloss. 3, 5, vel, ut est in Graeco, *idololatriam*, quam verissimè Tertullianus, lib. de Idololatria, cap. 1, *principale* criminis generis humani vocat. Hinc fides purpuream animam vomit, charitas humum mordet, trophaeum scelus pangit et triumphat. Divinè S. Ambrosius, serm. 13 : « Qui pecuniam appetit, fidem perdit; qui aurum redigit, gratiam prodigit. » Opibus enim abundantibus vulgò sunt inhumani, superbi, contumaces, misanthropi Timones quidam, qui se tantum atque sua diligant, nudos omnes spoliatosque velint, quos ipsi pluribus circumfluant. Plura de avarorum crudelitate vide superius, cap. 14, vers. 6, annotata. Sed quam misera sit haec avarorum, praesertim tyrannorum consummatio, delinceps exponit.

VERS. 20. — NEC EST SATIATUS VENTER EJUS; ET CUM HABUERIT QUAE CONTEMNERAT, POSSIDERE NON POTERIT (1). In eandem sententiam Hebraeus ait : *Non novit pacem in ventre suo*; et Septuaginta tradunt : *Non est ejus satus in facultatibus*; id est, eam satietatem, pacem, tranquillitatem atque salutem, quam sibi tantis opibus pollicebatur, minime consequetur; et eum habuerit quae concupierat, possidere non poterit, id est, non traetur opibus jam acquisitis, nec fructum aut

(1) *Quia non novit, non sentit, tranquillam, neutraliter, id est, tranquillitatem, in ventre suo*; id est, non sat habet et acquiescit, quandoquidem insatiabilis in eo fuit cupido alienorum bonorum. Ante alterum hemistichium subaudienda est particula conclusiva, quae sequentè versu expressa est. *Ideo cum desiderabilis suo non eripiet, scilicet, id est, id, quod concupiscit, non tutum praestabit sibi, neque conservare poterit res optatas.* Bene Hieronymus hunc versum reddidit : *Nec est satietas venter ejus, et cum habuerit quae concupierit, possidere non poterit.* Possit etiam verti : *Et ex desideratis ejus nihil eripiet, inter desiderata ejus, id est, eorum, quae inter desiderata ejus sunt, ex desideratis suis, nihil eripiet.* (Rosemuller.)

POSSIDERE NON POTERIT, NON SATIABITUR. Ita hic Chaldaeus : non erit contentus obtentis. (Grotius.)

delectationem ex iis capiet, illic illas deserturus, juxta illud Ecclesiastæ, cap. 5, 9: *Avarus non impletur pecuniâ, et qui amat divitias fructum non capiet ex eis.* In eundem sensum Hebræus et Septuaginta reddunt: *In desiderio suo non satietabitur, id est, voti et desiderii sui non erit compos.*

Jam verò, si licet in istiusmodi hominis cor ipsum ingredi, et latebras animi penetrare, quæ et quanta et quam miseranda videremus? Quæ desideria, quas affectiones, quæ bella, quas stultitias, quam inopiam mentis, quam examinationem, quæ supplicia, quæ terrentia, quot infanda crimina, quot labe turbulenta conscientia, quot mortes? S. Paulus ait, 1 Tim. 6, 9: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem.* Qui locus est pulcherrimus, in quo tanquam luculentæ in tabulâ bonis coloribus grandia mala et plurima representantur, quæ in animis avarorum existunt. Quod ait, *desideria inutilia*, mihi dubium nullum est quin noster interpres legerit *ἐπιθυμίας ἀνεπίστευτους*, sed jam in Græco habemus *ἀνεπίστευτος*, desideria stulta, fatuas cupiditates, voraces animorum appetitiones. Utrumque verum est. Desideria illa se cupiditates eorum qui vehementer in opes inhiant sunt *ἀνεπίστευτος* simul et *inutilia* et *stulta*; et idcirco maxime stulta, quod sine fructu et utilitate iidem homines eruciantur. Sic ille in Evangelio oppulenti suâ ebrius atque æstivans incredibili habendi siti et cupiditate *stultus* à Salvatore dicitur, Lucæ 12, 20: *Stulte, hæc nocte repetunt animam tuam.* In Græco est *ἀφρονος*, quod stolidum fatuque significat, à mente et prudentiâ et consideratione derelictum. Illorum stultitiam egregie illustrat S. Chrysostomus, hom. 7 in Epistolam ad Colossenses; et insolentissima desideria, quibus incredibiliter insaniant, ait superare poetica monstra fabulis otiosorum hominum celebrata; quas, inquit, nugas non sibi describunt magis quam qui hippocentauros effingunt et chimæras? et serpentipedes, et scyllas et monstra videres eos effingentes. Addit paulo post illos eò venire dementia, ut vellent et terram esse auream, et parietes aureas, fortasse et cælum atque ærem ex auro. Quæ plerumque sunt *ἐπιθυμίας ἀνεπίστευτους*, desideria stulta, que in capite atque pectore ut in monstrorum officinis de die sibi et de nocte fingunt; ibi cadunt et montes aureos, et palatia gemmea, et honores illustres, et fortunæ amplitudinem omnium opinionum majorem; ibi contra dubias lites horribilesque jacturas, naufragia, pericula, ædium inflammationem, prædiorum vastitatem, fures, milites et ruinam effingunt. Sic quotidie inutilibus cogitationibus fœdè miserèque jactantur, lacerantur, donec in bonis perituros inexpectata mors excipiat.

Tropologicè S. Gregorius, lib. 15 Moralium, cap. 12: *Venter, inquit, iniqui avaritia est, quia in ipso colligitur quidquid perverso desiderio glutitur. Liqueat verò quia avaritia desideratis rebus non extinguitur, sed augetur; nam more ignis, cum ligna quæ consumpta acceperit, accrescit; et unde videtur ad mo-*

mentum flammâ comprimi, inde paulo post cernitur dilatari. Et sæpe omnipotens Deus cum avaræ menti vehementer irascitur, prius ei permittit ad votum cuncta suppeteret, et postea per ultionem subtrahit, ut pro eis debeat supplicia æterna tolerare. Unde et subditur: *Et cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit.* Majoris quippe iracundiæ est, cum hoc tribuitur quod malè desideratur, atque inde repentina ultio sequitur, quia hoc quoque obmittit, quod Deo irascente concupivit.

VERS. 21. — NON REMANSIT DE CIBO EJUS; ET PROPTEREA NIHIL PERMANEBIT DE BONIS EJUS (4). Communis est omnium fermè interpretum sententia accusari hic hominis avari inhumanitatem et inclementiam, quem neque aliorum inopie miseret, neque ex suis bonis aliquid facit reliquum, quod ad sublevandum aliorum necessitatem impendat; sed omnia quæ vel accepit à parentibus, vel ipse malis congregavit artibus, in suas contulit delicias; et dum lautis indulget epulis poculisque frequentibus, quid alii patiantur neque videt, neque, si videat, quidquam habet doloris aut pensis. Propterea Deus, ne tot opes unius nebulonis abdomini ac libidini serviant, justissimo judicio faciet, ut illa malè pereant, et ab avari atque inclementis tyranni potestate et sinu ad alienos usus et potestatem abeant. Quibus verbis, ut notavit D. Hieronymus, Jobum vellicat Sophar, quasi aliena per vim et fraudem vendicârît sibi, et totus contra miserorum, quos spolavit omnibus vitæ subsidiis, necessitatem et fletus obringerit. De quo ita S. Hieronymus ad hunc locum: *Inhumanitatis Jobo notam inurit, eò quod de abundantia mense suæ nulli peregrino vel hosti refectionem præberuit. Sed fallitur Sophar, quia sanctus Job dicit: Si comedi buccellam solus, &c.*

Mysticè hunc versum de indignè communicantibus, in quibus nil ex spiritali cibo remanet, ita pulchrè exponit Bæza noster, tom. 5, lib. 14, cap. 10: *Nihil, inquit, in te habitantis Christi ostenditur in verbis in operibus, in vitâ convivium subsequenti? Sanè care ne tibi tantus cibus in perditionem cedat. Aiebat Job: Non remansit de cibo ejus, et propterea nihil permanebit de bonis ejus. Cibis se implet qui divinis, crebrè assidet sacre mense; quid inde? eadem semper macie languet, similî modo fetet ore, manus dissolutæ sunt quasi nihil gustârî, quasi nihil comederit; fallat, si omnia ejus bona perditum non eant. Guarricus Abbas, serm. 2 de Resurrectione, ait: Nihil proxis ex illis retinens, non saporem in sermonibus, tanquam gustum in faucibus, non virtutem in moribus, tanquam succum in visceribus; sed dum statim totum per inaniam vel scurriliâ revomit, gratiam sibi in frum convertit. En quam periculosè nihil de prægustato cœlesti cibo in vitâ ostendimus; sæpè regali frum mensâ, et nunquam non servilliter vivimus; sæpè de spiritali potamus, et nunquam non carnales sumus. Severè, sed verè, dicebat Paulus ad Hebræos, cap. 6,*

(4) Nihil de suis epulis reliquum fecit in usus pauperum, ut solebant facere viri boni. Ita hic Jeremia Grotius.

7: *Terra sæpè venientem super se bibens imbrèm, et generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo; proferens autem spinas ac tribulos reproba est, et maledicto proxima, cujus consummatio in combustionem. Qualis terra est tu homo christiane, homo religiose, homo sacerdos? Es quidem terra sæpè bibens venientem imbrèm, sæpè bibens cœlestem rorem sanguinis divini; quòd si tantam rigationem fructibus non exprimas, sed sterilis maneat, sed spinas proferas, maledicto proximus es, cujus consummatio in combustionem. Meritò Simeon Junior, orat. 2, in eos invehitur, qui post divini cibi gustum in peccata relabuntur, dicens: Cur qui divinum mysterium cognovit et accepit, non cavet? Lapsum hunc Adami lapsu minore dicere non potes; ille enim si Deum esse in se novisset, de fructu prævaricationis non gustasset. Non credit bonus Pater, quòd Adamus, si semel in se Deum susciperet, posset postea vitiosos fructus degustare; indeque nostram malitiam exaggerat Adami peccato majorem, ut qui, Deum in nobis suscipientes, adhuc currimus ad voluptates et lapsus.*

VERS. 22. — CUM SATIATUS FUERIT ARCTABITUR; ESTURBIT, ET OMNIS DOLOR TRIBUET SUPER EUM. (1) Sanctius noster hic aliquid allegoricum agnoscit. Cum enim proximè egisset Sophar de tyranni deliciis, et quomòdò in ea blandimenta, quæ sunt à vino atque epulis, se totum effunderet, addit nunc dolores et astus, quos adfert secum immoderatis ciborum usus, quibus venter infarciatur atque distenditur, cruditates patitur et angores, insomnes ducit et molestas noctes. Neque aliquid sonat ab homine, qui se intemperanter poculis explevit, nisi reclus, sudor et gemitus, et continens quoddam et amarum væ. In quo significatur bellè ea incommoda quæ abesse non solent ab iis qui aliena rapiunt, et domus suas ornatas esse student aliorum exuviis, et cibis se et poculis totos ingurgitant. *Cum satiatus, inquit, fuerit; juxta Hebræum Cajetanus et Vatablus legitur: Cum impleverit sufficientiam suam. Quod, quantum existimo, rem totam declarat. Nunquam enim avarus et alienorum appetitor satiatus est, sed juxta tritum illud:*

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

De quo graviter Ecclesiastæ, cap. 5, 9: *Avarus, inquit, non impletur pecuniâ; dicitur tamen satiari, quando impletur sufficientia ejus. Quo nomine voluit exprime rethas, arcas, cellaria, horrea, aulas, domos, quas servandis divitiis et facultatibus preparaverat; quando hæc omnia plena erunt et redundantia, ut amplius quid capere non valeant, tunc arctabitur, vel, ut in Hebræo est, angustia erit ei, et tunc æstuetur. Quo vocabulo summam inquietudinem solet Scriptura significare, quomòdò dictum est in libro Judith, cap. 15, 29: Videns Achior caput Holofernis angustia-*

(1) Ut solent qui cibum aliquem comederunt, à quo abhorret stomachus, nec illum ferre potest.

Melius: *Cum se impleverit ad satietatem, concupiscet: Et cœcis doloris maner super eum. In Hebræo omnis manus laborantis invidet eum; fessus erit quasi multum laborasset.* (Grotius.)

tus præ pavore cecidit in faciem suam super terram, et æstuetur anima ejus. Similiter in Apocalypsis de angelo effundente phialam scriptum est, cap. 16, 8: *Datum est illi, astu affligere homines et igni; et æstuetur homines astu magno, etc.* Hoc facillè intelligit, qui consideraverit hominem magis flammis succensum, qui præ doloris vehementiâ nullam quietis partem capere possit. Sed ipsum S. Gregorium hæc avari angustias elegantissimè describentem consule, lib. 15 Moralium, cap. 13, ubi graphicè illas describit.

Huic concinit illud Sapientis proverbium, quod ex professo sanctus expendit Ambrosius, lib. de Nabuth, cap. 6: *Dulcis est somnus operanti; saturitas autem divitis non sinit eum dormire.* Eccl. 5, 11. Somnum vocat dulcem, qualis à poetis Græcis dicitur *ὕπνος*, qui se placidè et suaviter in sinum animi insinuat, quem Themistius apud Stobæum, serm. 149, ait esse *κατὰ φύσιν, nostrorum affectuum suavissimum*, qui infusâ dulci voluptate ægritudinis et doloris sensum extinguit; Tertullianus, lib. de Animâ, cap. 45, appellat recreatorum corporum, redintegratorum virium, probatorem valetudinum, pacatorem operum, medicum laborum; Cicero, lib. 2 de Divinatione, a profugium omnium laborum et sollicitudinum. Neque enim, ut notavit egregiè D. Augustinus in Psal. 62, in hoc fragili et imbecillo corpore diu anima vigere posset continuo motu actionibus exercita, quin labori et fatigationi succumberet: Ideò, inquit, Deus donavit somnum, quo reparatur membra corporis, ut possint vigilantem animam sustinere. Ideò Sicyoni (ut Pausanias in Corinthiacis referi) somnum pingebant leones domantem, quoniam nullus tam sævus dolor qui non somno sopiatur. Hic dulcis est homini operanti, suâ sorte contento, viventi ex labore suo, ut eleganter describit S. Chrysostomus, lib. de Virginitate, cap. 70, expendens quam quietè, securè dulciterque dormiat homo pauper post laborem, quem nulla cura inlestat. *Saturitas autem divitis non sinit eum dormire.* Hunc ergo somnum dulcem et necessariam gratissimumque naturæ levamentum ipsa satietas intercepti, fugat et auferit. Quomòdò enim, inquit S. Ambrosius in Psal. 4, Dormire potest, qui sollicitam auri exercet custodiam, damnâ fornicat, qui lucra cogitat, qui usuras computat, qui hypothecas numerat? Excitat eum cupiditas, excitat eum pervigili aliena rapiendi, torquet invidia, mora vexat, sterilitas proventum infœcundâ perturbat, sollicitat abundantia, sicut ille dives tunc vigilantior redditus fuit, quando abundantiores fructus ager tulit, quem ædus anxium quarentem: *Quid faciam?* etc. Ex irriguâ terrâ (inquit S. Gregorius Nyssenus, lib. de Opificio, cap. 15) vapores ascendunt, qui solis dulcem lumen obnubant et intercepti; sic ex stomacho pleno vapores in caput ascendunt, qui non concedunt locum placido somno. Unde qui stomachum habet plenum, dormire non sinitur. Ita diviti contenti, postquam stomachum plenum fugat, scrinia referita, repletas arcas, redundantia cellaria et horrea; hæc saturitas non sinit eum dormire; ascendunt inde vapores ad caput,

timores, anxietates, cura circa bona quae reconditae tenent.

Hi sunt fetus avaritiae, quos Salomon in Ecclesiaste breviter est complexus, cum ait sub sole se vidisse *infirmi- tatem pessimam, siccitatem, cap. 5, 12*. D. Ambrosius veritatem *langorem malum*, quo velut in equuleo mens affligitur; *dicitas congregatas in malum domini sui*. Vocat *malum generatim*, hoc est, innumerabilia prope incommoda, quae inexplorabili opum appetitu importat, quo in numero singulari iudicio ponit *langorem*. Est enim habendi sitis debilitatio virium ad inelucta facinora obunda et generose perficienda, remissa manus, soluta genua, putredo ossium, stupor animi, tenebrosa agritudo. Multos avara spes devorat; divitiarum non expleat, sed distendunt; lepram dices tunc omnes artus inficientem atque hydropisim. Denique langor malus est mortique vicinus; sequitur autem ut furia implacabilis ob mentis curas animique vexationem, insonna, noctis inamemna carnifex, quae ut clavatum Carthaginensium dolium Reguli cruciatu infame dormire vetet. Haec crudelis laniena est, ut cum somnus alios omnes recreat et dulcissimam voluptate perfundit, tum labor illis vehementius atque examina sollicitudinum ingrunt, quos sitis habendi excruciat. Audeo dicere dimittam eos vitam ducere, cui bonis et sapientibus propter ipsa non anteponeunda videatur. Hanc igitur miserandam hominum recordiam haec Dei illuminatus Salomon in tacto animi sinu, luctu et merore prosequatur, cum videret divitias conservari in malum Domini sui. Circumscisse arumis studioso excipiuntur, sparis horrida ad pectus et oculos admoventur, delibute veneno et peste hauriuntur; sic possidentur, ut possidentem vile mancipium faciant, sic constringantur, ut suffocent: sic amantur, ut inarimant. Exonia illa rota perpetuo circumagitur, donec ad ultimam vitae periodum veniant. Quam vitam si quis probe aestimare velit, catenam esse dicit, ut circulis, sic curis angoribusque textam et implexam, qua in funestum exitum rapitur. « Omnis ergo dolor irruit super eum, quem (ut ait Gregorius) et hic prius poena concupiscentiae et illic poena ultionis cremat; et hic fatigatur in desideris, et illic in tormentis. » O infelices impii! vos tot desideriorum aculeis simulati inferni tormenta nunc praebitis in terra tanquam dolorum omnium initia, quae affatum ebibitis in inferno; hic enim poena guttatim gustatur, illic superpleno semper calice bibitur. Sic enim pluit semper desuper prodigus Index et iustus, ut nunquam damnatorum superciliosus potio sit exanimita; de quo subdit:

VERS. 25. — UTINAM IMPLEATUR VENTER EJUS, UT ERIGAT IN EUM IRAM FERORIS SUI (1), ET PUAT SUPER

(1) Sen potius: Cum ille implere voluerit ventrem suum; vel: Repleat ventrem pro libito, etc. Hebraeus in futuro legit: *Et erit ad implendum ventrem*. Accumbet mense, et mors continuo illum capiet, antequam cibum ori admoveat, vel capiet inexpectata inter capulas, ut Balhasari regi Babylonis contigit. PUAT SUPER ILLUD BELLUM SUUM: arma furoris sui, quibus hostes vincitur, famem, pestem, morbum,

ILLUD BELLUM SUUM. Optat ut cito hominis impii et terram venter impleatur, et aqualicus ejus pro voto saginetur, ut tanto citius à Deo puniatur, è medio tollatur, et aliis nocere desinat. Ita Tirinus noster, Ubi notandum quod non optet peccata, sed divite iustitia decorem. Si enim impius corrigendus non sit, optandum sanè ut confestim intereat, ne amplius noceat. Sic David, Psal. 9, 18: *Convertantur, inquit, peccatores in infernum, omnes gentes quo oblitescant Deum*. Porro illud: *Impletur venter ejus*, ad repletionem honorum temporalium, non eorum solummodo referendum est, ut cum peccati mensuram expleverit, necetur.

PUAT SUPER ILLUD BELLUM SUUM. Hoc mirifice confert ad iram Dei amplificandam. Ira profecto pluvia fuit, ex qua diluvium obruit orbem terrarum. Ira pluvia fuit, quae infames Sodomorum urbes absumpsit. Ipsa quoque frequens pluvia, quae campos urbesque perfundit et tonitrus ac fulminibus percipit, ad rem ac mentem Sopharis opportuna est.

Quod si non nemini fortassis non satis apta videatur iam ab ipsa pluviae et belli, sciat haece duabus dissimilitudinibus adeo dissitis congeriem malorum, quae in damnatorum poenis invenitur, adumbrari. S. Gregorius, lib. 13 Moralium, cap. 12, his verbis rem exponit: « Super hunc hypocritam bellum suum Dominus pluuit, cum iudiciorum suorum gladius ejus opera percussit. Bellum namque Deo plure est: iniqui vitam districtis sententiis desuper ad interitum urget. Ergo bellum magnitudinem malorum, pluvia vero multitudinem eorumdem portendit, ut et in illo Psalmo, cap. 10, 7: *Pluit super peccatores laqueus; ignis et sulphur et spiritus procellarum pers calicis eorum*. Ubi in Graeco textu apud Septuaginta pro, *pluit*, legitur *incoquitur*, *superpluet*, quod verbum ubertatem et abundantiam suppliciorum expressio denotat, quibus excrucianti sint peccatores; siquidem haud ipsis sufficientia supplicia, quae à concupiscentiis cordium et ignominia passionum, quibus se tradiderunt, intrinsicè concipiunt, sed externis insuper supplicis urgentur, quae instar imbris atque procellae ipsis superpluunt. Laqueus autem vocat poenas improvisas, quae quodammodo illaqueant et quasi rebus impellunt quos apprehenderunt; partem vero calicis implent molestas retributiones. Hujus porro calicis plenitudo est ignis et sulphur, et cetera quae Sodomis irrogata sunt.

VERS. 24. — FUGIET ARMA FERREA, ET IRRUET IN ARCUM AREUM. Id est, dum leviora fugit, in multo maiora incurrit incommoda. Proverbium est illi simile, de quo supra, cap. 6, vers. 16: *Qui timet primum, etc. Hebraeus: Pluit super eum in bello quod in ipsum geret, vel cibo ejus. Cum impius accubiturus est mense, eaque degustaturus quae tanta aviditate et impletate concessit, tunc Deus funestum indrem super ipsum depesce excruciat. Quis autem hic indrem? Fulmina utique, tonitrua, arma furoris sui. Veniunt alii: *Pluat super eum super carnem suam*. Septuaginta: *Laet super eum dolores, mergat eum dolores*; vel ex hae viâ educet, deturbandum in supplicia, ut de impio dicitur legitimus. (Calmet.)*

irruet super eos nis. Quare quae ibi à nobis dicta sunt non minùs in hunc locum quadrant. Solent nimirum impii et filii hujus seculi, cum se vident aliquam mediocri afflictione teneri, sese in omnem partem volvere, omnemque humanae prudentiae lapidem movere, ut ab ea se expediant, nullâ prorsus de Deo factâ mentione, nec cogitantes hoc aut illud flagellum ipsis à Deo fuisse immissum, sed potius illud aut fato, aut ex sua suorumque incuria, aut solâ hominum multâ contigisse putantes. Et dum sic humanae providentiae totos se credunt, dum suis artibus et adventionibus se ex levi quodam malo, spreto Dei auxilio, liberare contendunt, justâ deo confusi multo gravius incommodum incurrunt. Quod quidem impiorum artificium elegantiam similitudine ob oculos ponitur ab Isâ, cap. 21, 18: *Qui fuerit à facie formidinis, cadet in foveam, et qui se explicaverit de foveâ tenebitur laqueo*. Nemo enim ultionem Dei, quantumvis potens et sagax, valet effugere. Illoc ipsum ait nunc Sophar de impio, qui dum praesentia, et quae ipsum à fronte feriebant, mala putat effugisse, ideòque in pace securusque degit, ab aliquâ graviori calamitate, vel etiam ab ipsâ morte, tanquam ab arcu Dei aëno et inflexibili à tergo, quando id minime expectat, transverberatur.

Hebraeus habet: *Fugerit ab armis ferreis; transfiget eum arcus aëreus*. Sententia est, ac si diceret: Si fugerint fumum, incident in ignem; si charybdim, incident in scyllam, juxta tritum illud:

Incidit in scyllam cupiens vitare charybdim. Septuaginta vertunt: *Et non saletur de manu ferri; vulneret eum sagitta aërea*. Sic interpres Romanus vertit, sed *reor*, ut fortasse aliquando sagittam notet, tamen hoc loco propriè arcum significat. Olim enim arcus ex aëre fabricabant, quod temperaturâ quâdam ita durum reddebant, ut ferro non cederet; nunc ex chalybe plerumque fabricantur, unde quidam hic legunt, *arcus chalybeus*.

Sed quænam hæc arma ferrea, aërensve aut chalybeus arcus? Arma ferrea sunt vel gladius, vel pugio, vel lancea, quibus Dominus exercituum pugnat cominus contra peccata, ut pacem tribuat peccatori, ac vulneratum sanat; et arcus aëreus est futura vindicta, quæ damnatos ferit equis horribile intonsans iudicium, et in longè poenis innumeras evibrans sagittas. Nec sine mysterio (ut S. Gregorius docet, lib. 13 Moral., cap. 14) temporales tribulationes ferreis armis comparantur, quia ferrugine corrumpuntur; aëterna vero supplicia idcirco aëri assimilantur, quia nunquam desinant, nec ulli subjacent corruptioni mutationis; sic enim ipse philosophatur, ac probè: « Fugiet arma ferrea, et irruet in arcum aëreum, quia dum praesentes necessitates metuit, multa per avaritiam trahit, extremi iudicii districtis se percussioibus exponit. Et cum fugit arma ferrea, ab arcibus aëri sagittis invenitur, quia, mala temporaria stultè praecavens, sententia aëterna percipitur. »

VERS. 23. — EDUCITS ET EGREDIENS DE VAGINA SUA, ET FULGURIANS IN AMARITUDINE SUA; VALENT ET VENIENS

SUPER EUM HORRIBILES. Sermo est occipiens, cui aliquid addendum vel subaudiendum est; nihilque aptius videtur subintelligi posse quam gladius, qui propriè de vaginâ educitur, è quâ egreditur, dum stringitur, et quasi fulgurat, et mortis amaritudinem representat, dum ad vulnus indignantem manu valida vibratur. Illud verò: *Valent et venient super eum horribiles*, supposito caret; addendumque procul dubio aut subintelligendum, v. g., hostes, vel demones, vel, ut Septuaginta exprimit, *timores*, aut ejusmodi aliquid. Sensus igitur est, q. d.: Eximet iratus Deus de vaginâ gladium, et de pharetra sua sagittas exprimet, quae etiam atque etiam in tyrannum et impium vibret, quod horribile in modum illius bona et ipsum etiam peccatorem evertant.

In Hebraeo est: *Emergit et exit à corpore, et aëtes è felle ipsis prodit, super eum terrores*. Hoc si cum Vulgato ad gladium referas, tunc vagina metaphorice corpus vocatur, quod nimirum gladio sit id quod corpus animo; sed si ad sagittam referas, quod interpres Chaldaeus et Septuaginta retulerunt, tunc pharetram denotabit, sagittarum thecam; quantum etiam in sensu proprio ipsamet corpus impii possit intelligi, quod sagittis divinae ultionis configitur, atque hoc modo Septuaginta intellexisse videtur, dum sic vertunt: *Pertranscet per corpus ejus jaculum; sidera autem in habitaculo ejus; ambulavit super eum terrores*. Quod Scholasticus exponit: *Aut visa terribilia perterrefaciunt eum, aut diritis domibus et sublato tecto stellae coruscabant*; vel etiam ita vocat fulmina, Nam et Aquila reddidit: *Et fulgur à facie ejus ibi in eum*. Aut per stellas intelligit justos, qui habitabunt in domibus impiorum.

VERS. 26. — OMNES TENEBAE ABSCONDITE SUNT IN OCCULTIS EJUS; DEVORABIT EUM IGNIS QUI NON SCENDITUR; AFFELIGETUR RELICTUS IN TABERNACULO SUO. Praeter vitam mortaliam mala manent impium tenebrae illae exteriores, quae abscondite sunt in occultis inferni locis, ubi devorabit eum ignis qui non succenditur, scilicet alimentum terreno, ut noster hic ignis, vel, ut Aquila, Theodoretus et Symmachus, qui non sufflatur. Quae particularis conditio est ignis inferni ad differentiam flammæ nostrae, cui, ut accendatur, necessaria est sufflatio illius à materiâ exiens; unde cum hæc non semper aequalis sit, sed subinde remissior, ideò et flamma hujus nostri ignis ejusdemque ardor pro flatu intentione ac remissione modo major, modo minor existit; ast infernalis ille ignis, qui nec à flatu hominis aëre motu succenditur, nunquam comburendi vim remittit, sed semper aequaliter urens intensissime exurit et cruciat; siquidem semel ab origine mundi à Deo succensus in semetipso cum suis fontibus inconsumptibilis aeternum ardebit, Deo illius conservante ad aeternam impiorum punitionem. Ita Philippus, S. Gregorius, Olympiodorus et Origenes (qui postremi duo ignem etiam accipiunt pro stimulo conscientiae), Chaldaeus vertit *ignis gehennae*. Nec tamen solus impius devorabitur, sed et quicumque fuerit relictus in tabernaculo ejus, ut puta, filii, uxor et familiares,

quos reliquit haeredes, pari poena alligentur. Significat summam immineere vastitatem impio, sicut alibi dicitur similis Hebraismo, Deut. 32, 26 : *Clansi quoque deseruerunt, residuaque consumpti sunt.*

Ceterum hunc inferni ignem obscurum simul et extinctum, quo impii perpetuo excruciantur, graphice nobis describit S. Gregorius, lib. 9 Moralium, his verbis : *Illu ultrix flamma transactorum vitiorum concremationem habet, et lumen non habet, quia illos, quos gehennae flamma devorat, est visio veri luminis caecat, ut foris eos dolor combustionis cruciet, et intus poena cecitatis obscuret; quatenus qui Auctori suo corpore et corde deliquerunt, simul corde et corpore puniantur, et utrobique penas sentiant; qui, dum hic viverent, pravis suis delectationibus ex utroque serviebant. Quisquis ergo ad toleranda inferni mala descendit, nequaquam ad lucem alterius redibit, quia nequaquam ultra misericordia parentis liberat, quos semel in locis penalibus iustitia iudicantis damnat.*

Non dissimili ratione S. Basilus, in cap. 5 *Isaiae*, inferni locum et ignem, in quo dives epulo cruciabitur, depingens : *Inferni, inquit, regio locus quidam est communis in terra repositus medullis, obscurus ab omni parte et obumbratus. Ille itaque dives erat non vulgari in loco, sed in graveolenti etaque obscuro igne inferni versabatur. Duplici enim vi praeditus cum sit ignis, calefactivus nempe et illuminativus, acerbis ejus et ad supplicia idoneis qualitatibus excruciatibus debitas solvit penas; altera vero illuminativae vi gaudis letitiaeque accommodata destituit. Unicusque enim sua vitia in supplicia laboresque convertentur, nobis se incendii materiam exhibentia; animique passiones eorum qui in infernum demerguntur facularum instar et ignis scintillarum accenduntur, ut propriis est voluptatibus congruentia quisque supplicia demetat.* Similia passim habent alii Patres ubi de inferni supplicii agunt.

Sensus itaque est, ac si dicat : Ignem tenebantur damnati qui adurat, neque tamen tenebras pellat. Tum etiam ejus naturae erit ille ignis, qui non egat fomento neque pabulo, sed seipso nutriatur, ut perpetuo et sine intermissione torquere valeat impios. Porro illud :

AFFLIGETUR RELICTUS IN TABERNACULO SUO, exponit Gregorius de tabernaculo corporis, q. d. : Ut in aeternum pati possit, aeternum vivet. Sic enim comparati sunt iniqui, ut hanc vitam ament, neque illam nisi inviti perdant; nullum non movent lapidem ut vitam protendant; nihil non faciunt ut in aevum vivant. Quid igitur Deus? Detruit eos in inferna loca, ubi omnium malorum congeriem simul perpetuatur; qui dum cruciantur, mortem expiunt, neque inveniunt; et vita eorum aservatur, ut semper habeant quo semper torqueri possint. Itaque, dum vivunt, vitam ament, neque tamen diu illam protendere possunt; quinimo peccata ipsa vitam atterunt, et mortem maturant, atque ad interitum urgent; at vero in infernum detrusi vitam odio habent, et mortem exoptant, neque tamen inven-

niant. Optime ergo ait : *Affligetur relictus in tabernaculo suo, quia dira patietur, et quae mortem inferre possent; neque tamen peribit, ut semper pati possit.* Audi verba S. Gregorii : *Ille, inquit, vitam relinquere non vult; et tamen ab ea abstrahitur; illic eam relinquere appetit, et tamen in ea propter supplicia servatur. Ad augmentum itaque tormenti et hic est corpore colens educitur, et illic in corpore tenetur invitus.*

VERB. 27. — REVELABUNT COELI INIQUITATEM EJUS; ET TERRA CONSURGET ADVERSUS EUM (1). Id est, omnibus innotescet ac manifesta erit iniquitas ejus. Sicut enim impius, dum sine obsequitur libidini, caelum terramque offendit, et in suum caput quodammodo laecessit, sic in illius exitum utrumque conspirabit. Revelabunt igitur caeli iniquitatem ejus quam conspexerunt, et terra, quae monstrum huc indignabunda tulit; revelabunt autem scelera ejus, nempe puniendo illa, caelum quidem tempestatibus, terra vero infecunditate. Ita Tirinus noster.

S. Augustinus hic caeleste iudicium agnoscit. Primo, quia nimirum caeli aëri in impios vibrat procellas, ventos fulminaque, ut patet in *Sodomam* et *Gomorrhā* quae caelesti igne perierunt. Interdum etiam caeli aves revelarunt peccata, quemadmodum de avibus Ilichi ultricibus narrat Plutarchus, lib. de sera Numinis Vindicta. Unde Olympiodorus ait Sophorem hic tacite Jobo exprobrare vindictam caelestem, quae greges ejus de caelo tactae interierunt; illi autem domo (quae flatu aërio conquassata fuit) ruente oppressi sunt; hunc vero ac camelorum armenta ab hostibus ex inferna regione irrupentibus abacta fuerunt.

Secundo, caeli scilicet sideri uti interitum pati, ita vel maxime circa diem iudicii Christo iudici reprobos condemnanti tacite obediuntur sui applaudunt, dando scilicet signa terrificā insolito more luendo, obtenebrescendo, movendo se, et consiando ad nutum Dei; denique improbis, ne introeant, se claudendo, quando etiam terra motibus quatiatur insolite, et elementa cuncta quasi accusabant impios, et à iudice Christo vindictam de his exposcent.

Tertio denique metonymicè caeli, id est, *angeli et caelicolae*, ut Chaldaeus interpretatur, vel, ut Polycaepus, ipse Deus caelorum Dominus; similiter terra, id est, *homines terrigenae*, concurrent adversus impium, primo per temporalia supplicia, famem, pe-

(1) Il n'y a point d'hypocrisie qui puisse espérer de faire encore illusion aux hommes, quand le ciel et la terre s'unissent ensemble pour la démasquer et pour la punir. Est-ce sur un innocent que tombe la foudre? Est-ce sur une famille religieuse que tombe une maison? N'est-il pas visible qu'on est odieux et au ciel et à la terre, quand on leur est insupportable? et qu'il faut bien qu'on ait lassé la patience de Dieu par de grands crimes, quand il emploie pour les punir, non seulement les Chaldéens et les Sabéens, mais le feu du ciel, les tourbillons et les tremblements de terre? Qu'opposera-t-on de tels témoins? Devant qui espère-t-on de se justifier, quand on est condamné par un cri général, et par un concubement universel de toute la nature? Et n'est-ce pas alors résister à l'évidence des jugements de Dieu, et à toutes les preuves de leur équité qui le nous a données? (Duguet.)

stem, etc.; secundo etiam in die iudicii similiter applaudet summo Iudici, quando reprobos devorabit et absorbebit. Ita S. Gregorius et Polychronius. Omnis itaque natura cum eo, qui Deo est invisus, inimicitias geret. Et partem quidem malorum à caelo accipiet, contra eum pugnantem Deo; partem vero à terrā, invadentibus hominibus. Et eorum quidem ipsum ejus reteget iniquitates, ejusdem facinora divina ultione propalam collocante, cum sceleribus supplicium fuerit divinitus constitutum; ipsaque terra instructis armatisque copiis decertabit, iuxta illud Sapientiae, cap. 3, 18 et 21 : *Et accipiet armaturam selus illius, et armabit creaturam ad ultionem inimicorum; et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.*

VERB. 28. — APERTUM ERIT GERMIN DOMUS ILLIUS (1), DETRAHETUR IN DIE FURORIS DEI. Explicatio est superioris versūs, et ostendit qualis futura sit illa revelatio, quae fiet à caelo et terrā, quando in hominem impium ad divinum imperium suas exerent vires. Revelabit enim undenam lucentia domus germin provenerit, id est, lauta atque pretiosa suppellex, et ornamenta alia, atque opes eximiae, quae tyrannos et principes eximunt à turba, et in heroum ordinem et splendorem evehunt. Tunc autem ubi constiterit, quibus sive fraudibus sive injuriis comparata fuerit illa rerum abundantia et gloria, nemo erit qui in illum spiritus non concipiat hostiles, et quasi naturae monstrum et communem hostem non insectetur et exagitet. Quod tunc accidit, quando Deus, qui ad illud usque tempus dissimularat furoremque compresserat, suos in peccatorem aculos exeruerit, et ab excelsio ad infimum usque gradum vana illius nomina et furtiva ornamenta detraxerit. Tunc enim, ut in Hebraeo est, *migrabit proventus domus ejus, defluent in die ire ejus*, id est, omnes divitiae proventusque amplissimi, quibus in vita redundavit, in morte defluent aquarum instar, quae ex monte in vallem magno impetu et quam celeritè decurrunt; *quoniam, ut David ait, Psal. 48, 48, cum interierit non erunt omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Ubi non sumere omnia idem est quod omnia relinquere, atque ab omnibus rebus imparatum ex hoc mundo educi. Huc spectat etiam illud S. Pauli, 1 Tim. 6, 7 : *Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quin nec auferre quid possumus.* A quo Seneca magni viri iudicis, epist. 102, pulchrum illud didicerat : *Quidquid circa te jacet rerum tanquam hospitalis loci sarcinas specta. Transeundum est; excutit redeuntem natura sicut intransem. Non licet plus afferre quam intuleris.* Sed pulchrius ad citatum Psalmi locum S. Ambrosius : *Gloria, inquit, saeculi non descendit cum peccatore; sed gloria virtutis ascendit cum innocente.*

(1) Hebraeus : *Fructus vel germin domus illius dissipabitur, cradicabitur, evelletur, vel mutabit solum, abducet in captivitatem. Posteritas illius redigetur in captivitatem. Septuaginta : *Perditio inundabit domum ejus.* (Calmet.) Rectius sic : *Proventus domus ejus migrabit ut fluentes aquae, in tempore irae.* (Grotius.)*

«cente. Illam igitur saeculi gloriam quaerunt infideles, quae non descendat cum illis; siquidem, dum non natur, non accipiunt multiplicatam gloriam domus suae; sed cum virtute praedito, dum is ascenderit, coascendet quoque gloria ipsius, scilicet virtus; cum descendente vero etiam condescendet.

Quare cum haec ita se habeant, «ne timueris, inquit, cum dives factus fuerit homo,» id est, ne turberis aut indigneris, quando videris quempiam divitiis plurimis et amplā possessione conspicuum; neque magni feceris praesentem atque apparentem ejus felicitatem. Nam quae videtur, divitiarum non sunt stabiles; et qui propter eas supercilia attollunt et buccas inflant, paulo post omnibus derelictis mortitradentur. Nulla est autem utilitas diviti morientis, cum suas secum auferre divitias non possit; qui hoc tantum ex aeterna possessione lucratus est, quod anima ipsius in vita hac ad adulatores beata praedicaretur; ubi vero mortuus fuerit, non sumet secum omnes has divitias, vix indumentum capiet, quo pendenda velut. Non igitur quae hic in vivis dives erat, idcirco etiam post mortem beatus reperietur, sed contra, cum hic omnia habuerit, omnibus spoliatus et nudus tribunal iudicis sistetur.

VERB. 29. — HEC EST PARS (1) HOMINIS IMPII A DEO, ET HEREDITAS VERBORUM EJUS A DOMINO. Hanc, inquit, Deus vicem referet impio viro, has penas ab eo sumet pro verbis iniquis et blasphemis quibus Deum contemnebat, quod eum tot annos patienter ferret, et benignè, ut ad saniores mentem rediret, expectaret. Hanc scilicet ob causam impii non venient dicere, aut secum cogitare : *Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Jacob, Psal. 95, 7. Partem autem posit pro portione.* Hebraea phrasi; quam etiam partem David impiis hominibus tribuit, dicens, Psal. 10, 6 : *Pluet super peccatores laqueo; ignis et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Ecce tibi quid contumeliosa impiorum verba hereditant à Domino; nimirum quod caeli revelat iniquitatem eorum in diem furoris Dei, quando omnes oceanarum procellae in caput impiorum effundentur. Haec est pars, portio et merces impio reddenda à Deo, *Hebraicè Elohim, à Iudice.* Haec hereditas verborum, hoc est, operum, per metonymiam Hebraeis usitata. Dicitur vero hereditas operum quae reperitur operibus. Pro Domino autem Septuaginta legunt *παρὰ τὸ ἐπαύριον, ab episcopo seu superintendente, aut visitatore.* Quod nomen satis quadrat iudicio Dei, de quo mentio facta est; veniet quippe ut speculator, explorator, censor, visitator, ut omnia discutat, et suo rem qualibet loco reponat. Et ad hunc modum Sophar orationem explet,

(1) Id quod impius à Deo timere optat et debet. Et hereditas. Est usitata repetitio prioris hemistichii.

(Menochius.) VERBORUM, OPERUM. HEREDITAS VERBORUM EJUS, id est, factorum malorum, vel etiam blasphemiarum ejus merces. (Tirinus.) Hebraei sub verbis etiam actiones comprehendunt. A Deo, Graeci, ab inspectore. An Deum intellexerunt omnia insipientem, an magistratum qui Dei vice fungitur ubi punit crimina? (Grotius.)

in qua profecto non pauca selecta et sapientie viro digna efflatis est; at quod ad Jobum attinet, cum pugnasse videtur; importunus et prolixus sermo fuit, cum Jobum impietas nulla, injustitia nulla, intempe-

CAPUT XXI.

1. Respondens autem Job, dixit:
2. Audite, quaso, sermones meos, et agite penitentiam.

3. Sustinete me, et ego loquar; et post mea, si videbitur, verba ridete.

4. Numquid contra hominem disputatio mea est, ut merito non debeam contristari?

5. Attendite me, et obstepescite, et superpone digitum ori vestro:

6. Et ego quando recordatus fuero, pertimesco, et conceitui carniem meam tremor.

7. Quare ergo impii vivunt, sublevari sunt, confortatique divitiis?

8. Semen eorum permanet eorum eis, propinquorum turba et nepotum in conspectu eorum.

9. Domus eorum securæ sunt et pacatæ, et non est virga Dei super illas.

10. Bos eorum concepit, et non abortivit: vacca peperit, et non est privata fetu suo.

11. Egreduntur quasi greges parvuli eorum, et infantes eorum exultant lusus.

12. Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi.

13. Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.

14. Qui dixerunt Deo: Recede à nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus.

15. Quis est Omnipotens ut serviamus ei? et quid nobis prodest si oraverimus illum?

16. Verumtamen quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longe sit à me.

17. Quoties lucerna impiorum extinguitur, et supervenit eis inundatio, et dolores dividit furoris sui?

18. Erunt sicut paleæ ante faciem venti, et sicut favilla quam turbo dispergit.

19. Deus servabit filiiis illius dolorem patris; et cum reddiderit, tunc sciet.

20. Videbunt oculi ejus interfectionem suam, et de furore Omnipotentis bibet.

21. Quid enim ad eum perinet de domo sed post se? et si numerus mensium ejus diminuetur?

rantia nulla, vitium nullum ex illis, que sunt objecta, foudisset. Quod à lectore sapientis recolendum, ne male connectat, et ut viro innoxio culpam impingi non debere animadvertat.

CHAPITRE XXI.

1. Job répondit ensuite à Sophar et à ses autres amis qui approchaient son discours, et il leur dit:

2. Écoutez, je vous prie, mes paroles, et changez de conduite, en cessant de m'interrompre. L'attention que je vous demande, me tiendra lieu de toutes vos consolations.

3. Souffrez donc que je parle pour ma justification; et après cela, moquez-vous, si vous voulez, de ce que je dis.

4. Est-ce avec un homme que j'ai à disputer, pour que je sois plus hien de m'alléger? et puis-je, sans être saisi de douleur, me voir obligé de soutenir qu'un Dieu ne finit jamais m'accable de maux sans que je l'aie mérité?

5. Cependant jetez les yeux sur moi, considérez attentivement la parole de ma vie passée et ma misère présente, comparez ma fidélité à servir Dieu avec les maux dont il m'afflige; et vous serez frappé d'étonnement, et vous m'avez le doigt sur votre bouche, vous condamnant vous-mêmes au silence, de peur de parler indiscrètement sur une conduite si impénétrable.

6. Pour moi, quand je me souviens de l'état où j'ai été, et que j'entends celui où je me vois à présent, j'en suis épouvanté, et j'en tremble de tout le corps, ne pouvant comprendre comment un Dieu si juste peut me faire souffrir des tourmens si horribles, sans que je l'aie mérité.

7. De die en moi-même: S'il est vrai que Dieu récompense ses biens sur les justes, et qu'il accable de maux les méchants, pourquoi donc plusieurs d'entre les impies vivent-ils si heureusement, pendant que je suis accablé de maux? Pourquoi certains si dévots, et si remplis de richesses, pendant que je suis si humilié et si plein de misère?

8. Ils voient leur race fleurir et se conserver devant leurs yeux: ils sont environnés d'une multitude de parents et de leurs petits enfants.

9. Leurs maisons sont remplies d'une profonde paix et de la verge de Dieu ne les touche point.

10. Leurs vaches conçoivent et conservent leur fruit; elles s'en déchargent sans avorter jamais.

11. On voit sortir par bandes, comme des troupeaux, leurs enfants de leurs maisons, qui dansent et sautent, en se jouant.

12. Ils ont la harpe et les timbales à la main, et ils se divertissent au son des instruments de musique.

13. Ils passent leurs jours dans les plaisirs; et en un moment ils descendent dans le tombeau, sans éprouver aucun de ces maux qui précèdent ordinairement la mort, et qui sont souvent plus fâcheux que la mort même.

14. Cependant ils ont dit à Dieu, durant les jours de leur prospérité: Retirez-vous de nous; nous ne voulons point connaître, ni croire vos voies.

15. Qui est le Tout-Puissant, pour nous obliger à le servir? et quel est le bien qui nous reviendra quand nous le prions?

16. Mais la prospérité de ces méchants ne me porte point à vouloir les imiter. Au contraire, je souhaite que les pensées de ces impies soient bien loin de moi; puisque les biens dont ils jouissent, et qui leur enflent le cœur, ne sont point en leur puissance, mais en celle de Dieu qui les leur ôte toujours quand il lui plaît, et souvent lorsqu'ils y sont le moins.

17. Car combien de fois voyons-nous que la lumière des impies s'éteint tout d'un coup par une mort subite et imprévue? et alors il leur survient un déluge de maux; Dieu les accable de douleurs, et il leur distribue les effets de sa fureur.

18. Ils deviennent comme la paille que le vent dissipe, et comme la poussière qui est enlevée par un tourbillon.

19. Leur supplice mérité ne se termine pas à eux: Dieu fera porter aux enfants la peine que leur crime a mérité; et lorsqu'il lui rendra ainsi ce qu'il mérite, alors il comprendra qu'il y a une souveraine justice, qui rend à chacun selon ses œuvres.

20. Or c'est par une conduite admirable de cette justice infante que l'impie verra de ses propres yeux sa ruine entière, et qu'il boira lui-même de la fureur du Tout-Puissant.

21. Car que lui importerait après sa mort ce que deviendrait sa maison, si alors il ne souffrait rien lui-même? Et quand Dieu retrancherait par la mort le nombre des années de ses enfants, comment pourroit-il que l'impie vît le jour de ses crimes, et qu'il n'en eût instruit par ses propres souvenances? En effet, on en voit tous les jours de tels innocents qui meurent très-jeunes.

22. Numquid Deum docebit quisquam scientiam, qui excelsos judicat?

23. Iste moritur robustus et sanus, dives et felix.

24. Viscera ejus plena sunt adipe, et medullis ossa illius irrigantur:

25. Alius verò moritur in amaritudine anime absque ulla opibus:

26. Et tamen simul in pulvere dormiunt, et vermes operiunt eos.

27. Certè non cogitationes vestras, et sententias contra me iniquas.

28. Dicitis enim: Ubi est domus principis? et ubi tabernacula impiorum?

29. Interrogate quemlibet de viatoribus, et hæc eadem illum intelligere cognoscetis.

30. Quia in diem perditionis servatur malus, et ad diem furoris ducetur.

31. Quis arguet eorum eo viam ejus? et qua fecit, quis reddet illi?

32. Ipse ad sepulera ducetur, et in congerie mortuorum vigilabit.

33. Dulcis fuit glareis Coccyi, et post se omnem hominem trahet, et ante se innumerabiles.

34. Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — RESPONDENS AUTEM JOB DIXIT: — VERS. 2. — AUDITE, QUASO, SERMONES MEOS, ET AGITE PENITENTIAM. — VERS. 3. — SUSTINETE ME, ET EGO LOQUAR: ET POST MEA, SI VIDEBITUR, VERBA RIDETE.

Orat Jobus atque obsecrat amicos, ut ad verba sua tantisper atres atque animos advertant; speratque futurum ut ab errore, in quo antea fuerant, liberati multo aliter sentiant, et suam ipsi ultrò cogitationem damnant; ita enim hætenus locuti fuerant, ut planè non viderentur intellexisse, imò neque audisse que ab illo dicta fuerant; alioquin neque illa toties repetere, que jam ab aliis objecta fuerant, et à Jobo confutata sapienter; neque tam se viro innocentem et toto exulcerato plagis infensos præbuisset. Cupiens ergo Jobus amicos suos ad meliorem mentem reducere, humillimè attentionem postulat; sciebat quippe quam difficile aures præbere solent principes veri dicentibus, præsertim ad penitentiam hortantibus; quàmobrem præter audientiam postulat et patientiam, quia usu jam cognoverat res molestas à regibus,

22. Dependunt qui croira que Deus et triump, en le faisant mourir de la sorte? et qui entreprendra d'enseigner à Dieu quelque chose, lui qui est le juge des plus grands, des plus sages et des plus puissants du monde? Contentons-nous donc d'adorer les jugemens du Seigneur, reconnaissant qu'ils sont infiniment justes, saints et impénétrables.

23. Car tel homme, par exemple, qui est un impie, meurt étant jusqu'à la fin de sa vie fort de corps, sain, riche, heureux.

24. Dont les entrailles sont chargées de graisse et les os pleins et comme arrosés de médulle.

25. Un autre, au contraire, qui est juste et innocent, meurt après avoir passé sa vie dans l'amertume de son âme, sans jouir d'aucun bien, et sans goûter aucun plaisir.

26. Et néanmoins ils dormiront tous deux également dans la poussière du tombeau, et ils seront tous deux également mangés des vers, sans que nous cognons la différence que Dieu met entre eux.

27. Je connais bien vos pensées, et les jugemens injustes que vous faites de moi, lorsque vous m'entendez parler de la sorte.

28. Car vous dites en vous-mêmes: S'il est vrai que Dieu laisse ainsi les méchants jouir en ce monde d'une vie heureuse, et qu'il ne mette pas de différence entre eux et les justes; qu'est donc devenue la maison de ce prince? Pourquoi a-t-elle été élevée? et où sont maintenant les tentes des enfans impies qu'il avait mis au monde? D'où vient qu'il les a subsistés plus, avant parce qu'ils étaient des méchants que Dieu a fait péirer? Vous triomphez, par ce raisonnement, et vous croyez s'attribuer la victoire.

29. Mais consultez le premier que vous trouverez dans votre chemin, et vous verrez qu'il connaît cette même vérité; vous verrez qu'il vous dira comme moi.

30. Quoia in diem perditionis servatur malus, etc. On voit dans ce verset que Dieu le conduira dans une parfaite prospérité jusqu'à un jour où il doit répandre sur lui sa fureur.

31. En effet, qui tombera durant cette vie le bonheur de l'impie? Qui le reprendra en sa présence de ses voies injustes? et qui lui rendra le mal qu'il a fait? Bien loin que quelqu'un ait cette hardiesse pendant sa vie, on le respectera même après sa mort.

32. Car on le conduira solennellement au tombeau; et ses flatteurs publieront qu'il y veillera sur l'assemblée des morts, et qu'il est passé chez eux pour avoir l'empire sur eux.

33. Sa présence a été agréable sur le rivage du Coccy, par la magnificence du tombeau superbe qu'il y a fait élever, et par la majesté de la pompe funèbre qui l'y a accompagné; car un nombre innombrable de personnes marchaient devant lui dans cette cérémonie; et il était suivi d'une multitude d'hommes infimes qui honoraient son corps sur la terre, pendant que son âme brûlait dans les enfers.

34. Comment donc voulez-vous me donner une aussi vaine consolation qu'est celle de me croire au nombre de ces impies, et d'être persuadé que Dieu ne m'a fligé que pour me punir de mes péchés, puisque j'ai fait voir que ce que vous dites pour le prouver est contraire à la vérité.

quales amici illi erant, non audiri, nisi forte magna ad audiendum patientiâ obfirmarentur. Nil aliud igitur orat vir modestissimus, nisi ut parùm molestias deberent amici, et ad objecta respondentem tantisper audiant; neque recusat, si nimis responsa satisfaciunt antipetant, quoniam vident ut irridicant animos volent, quasi speret, si modò medicorem adhibeant attentionem, et animos adferant nimis quam hæcenus offensos, nihil habituros amplius quam objectum.

Ita Sanctus noster, qui simul pulcrè expendit, quomodo hic Jobus implet partes omnes oratoris optimi, adhibetque illa que ad captandam benevolentiam gravissimè judicantur. Primum enim modestè obsecrat ut audiant; est autem modestia animorum conciliatrix mirifica; deinde causam docet intercedere gravissimam, que illum nec cogat, ut petat hanc sibi gratiam debere concedi, cum disceptatio non sit de nihil, sed de re omnium gravissimâ, in qua de Dei gloriâ et de salute propriâ concertatio est; unde subdit: